

Prawo do swobodnego wyboru pełnomocnika w postępowaniu mediacyjnym. Uwagi na tle wyroku TSUE z dnia 14 maja 2020 r. w sprawie C-667/18¹

The right to freely choose an attorney in mediation proceedings.
Comments on the judgment of the Court of Justice of the European Union
of 14 May 2020, C-667/18

Право свободного выбора представителя при процедуре медиации.
Комментарии в свете постановления Суда Европейского Союза
от 14 мая 2020 г. по делу C-667/18

PIOTR SŁAWICKI

Dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: piotr.slawicki@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0003-4570-9366>

Streszczenie: Przedmiotem głosowanego wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej jest zakres prawa do swobodnego wyboru pełnomocnika w ramach ubezpieczenia ochrony prawnej. W pierwszej kolejności przedstawiono stan faktyczny i prawny, w jakim zostało wydane głosowane orzeczenie. W dalszej części zaprezentowana została argumentacja Rzecznika Generalnego i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. W ostatniej części podjęto próbę oceny zasadności orzeczenia i jego wpływu na wykładnię polskiej regulacji prawnej.

Słowa kluczowe: procedura mediacji, pełnomocnik, prawo do swobodnego wyboru pełnomocnika

Summary: The subject of the commented judgment of the Court of Justice of the European Union is the scope of the right to freely choose an attorney under legal expenses insurance. First, the factual and legal status of the commented decisions will be presented. The arguments of the Advocate-General and the Court of Justice of the European Union will be presented later. In the last part, an attempt will be made to assess the validity of the ruling and its impact on the interpretation of the Polish legal regulation.

Key words: mediation procedure, attorney, right to freely choose an attorney

Резюме: Предметом комментируемого решения Суда Европейского Союза является сфера применения права свободного выбора представителя при обеспечении правовой защиты. Во-первых, представлен фактический и правовой статус вынесенного приговора. Затем представлены аргументы Генерального адвоката и Суда Европейского Союза. В последней части была сделана попытка оценить обоснованность решения и его влияние на толкование польского правового регулирования.

Ключевые слова: процедура медиации, представитель, право на свободный выбор представителя

1 Wyrok TSUE z dnia 14 maja 2020 r. w sprawie C-667/18, Orde van Vlaamse Balies i Ordre des barreaux francophones et germanophone przeciwko Ministerraad, ECLI:EU:C:2020:372, <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-667/18&language=PL> [dostęp: 7.07.2020 r.].

Wstęp

Zagadnienie postępowania mediacyjnego stanowi istotny aspekt działalności Unii Europejskiej. Rozwój i popularyzacja alternatywnych metod rozwiązywania sporów (ADR) wpływają na poszerzenie realizacji prawa do sądu², które stanowi fundamentalne prawo człowieka. Zainteresowanie metodami pozasądowymi jest szczególnie aktualne w dobie coraz większej liczby sporów cywilnych w sądach i braku zauważalnej poprawy szybkości postępowań sądowych.

Niewątpliwie to od stron zależy, czy wyrażą wolę wzięcia udziału w mediacji, a także, czy spór zostanie zakończony zawarciem ugody oraz jaka będzie jej ewentualna treść. Prawidłowa reprezentacja interesów stron i możliwość skorzystania z fachowej pomocy prawnej aktualizuje się jednak nie tylko w toku postępowania sądowego. Przedmiotowe zagadnienie ma istotne znaczenie w kontekście prezentowanego stanowiska w literaturze, zwracającego uwagę na istotne zagrożenia związane z uczestnictwem w mediacji bez należytej reprezentacji stron, w szczególności gdy mediator zaniechał wytłumaczenia praw jednej ze stron mediacji³. O ile przepisy prawne zasadniczo nie przewidują obligatoryjnego udziału pełnomocników w toku postępowania mediacyjnego, dopuszczalność ich udziału w mediacji przewiduje standard III pkt E Standardów prowadzenia mediacji i postępowania mediatora przygotowanych przez Społeczną Radę do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości⁴.

W konsekwencji zasadna jest ocena tego, czy – z uwagi na charakter mediacji – możliwość udziału osób trzecich reprezentujących interesy stron stanowi standard prawidłowej regulacji postępowania mediacyjnego. Ponadto rozważenia wymaga to, czy rodzaj mediacji, w zależności od tego, czy mediacja została wszczęta na skutek umowy stron (mediacja pozasądowa), czy też postanowienia sądu o skierowaniu sprawy do mediacji (mediacja sądowa), wpływa na zakres prawa do swobodnego wyboru pełnomocnika.

2 Zob. Green Paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law, COM/2002/0196 final, Brussels 19.04.2002, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52002-DC0196> [dostęp: 7.07.2020 r.], w szczególności pkt 1.2; szerzej o Zielonej Księdze zob. A. Wach, *Alternatywne formy rozwiązywania sporów sportowych*, Warszawa 2005, s. 121–122.

3 Zob. J.M. Nolan-Haley, *Court Mediation and the Search for Justice Through Law*, Washington University Law Review 1996, t. 74, nr 1, s. 87–88.

4 <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/dokumenty-i-deklaracja-o-stosowaniu-mediacji> [dostęp: 13.07.2020 r.]. Nie wyklucza tego także art. 183⁴ § 2 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r. poz. 1575 z późn. zm. (dalej: K.p.c.), w którym jest mowa o „innych osobach biorących udział w postępowaniu mediacyjnym”.

Przedmiotem opracowania jest przedstawienie kontekstu faktycznego i prawnego, w jakim zapadło głosowane orzeczenie, oraz próba oceny jego wpływu na wykładnię polskiej regulacji prawnej.

1. Stan faktyczny

W głosowanej sprawie przedmiotem pytania prawnego jest zagadnienie wykładni art. 201 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE⁵, które powstało w toku postępowania toczącego się pomiędzy Orde van Vlaamse Balies (flamandzką izbą adwokacką) i Ordre des barreaux francophones et germanophone (francuskojęzyczną i niemieckojęzyczną izbą adwokacką) a Ministerraad (belgijską radą ministrów) w przedmiocie swobody wyboru przez ubezpieczającego swego pełnomocnika w ramach umowy ubezpieczenia ochrony prawnej w postępowaniu mediacyjnym. Na mocy ustawy z dnia 9 kwietnia 2017 r.⁶ dokonano nowelizacji art. 156 belgijskiej ustawy o ubezpieczeniach⁷, zgodnie z którą rozszerzono zakres prawa swobodnego wyboru pełnomocnika przez uzupełnienie katalogu spraw o postępowanie arbitrażowe, obok dotychczas przewidzianych postępowania sądowego i postępowania administracyjnego⁸.

Izby adwokackie wniosły do Trybunału Konstytucyjnego skargę o stwierdzenie nieważności ustawy z dnia 9 kwietnia 2017 r., podnosząc zarzut naruszenia niektórych przepisów konstytucji belgijskiej w zw. z art. 201 dyrektywy 2009/138/WE. Ów zarzut polegał na braku regulacji w zakresie możliwości, w ramach umowy ubezpieczenia ochrony prawnej, prawa wyboru adwokata przez ubezpieczającego w toku postępowania mediacyjnego. Skoro w art. 201 dyrektywy

5 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/138/WE z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Wyłącalność II), Dz. Urz. UE L 335/1 z 17.12.2009, s. 1–155 (dalej: dyrektywa 2009/138/WE).

6 Loi du 9 avril 2017 modifiant la loi du 4 avril 2014 relative aux assurances et visant à garantir le libre choix d'un avocat ou de toute autre personne ayant les qualifications requises par la loi applicable à la procédure pour défendre ses intérêts dans toute phase judiciaire, Moniteur Belge z 25.04.2017, s. 53207 (dalej: ustawa z dnia 9 kwietnia 2017 r.).

7 Loi du 4 avril 2014 relative aux assurances, Moniteur Belge z 30.04.2014, s. 35487 (dalej: ustawa z dnia 4 kwietnia 2014 r.).

8 W polskiej wersji językowej uzasadnienia głosowanego orzeczenia użyto sformułowania „postępowanie polubowne” (zob. pkt 9). Wydaje się jednak, że bardziej zasadne jest odnoszenie się do węższego pojęcia postępowania arbitrażowego („procédure [...] arbitrale”, „arbitrageprocedure”). Potwierdza to także dalsza część art. 156 ustawy z dnia 4 kwietnia 2014 r., w której rozróżnia się arbitraż, mediację i inne uznane pozasądowe procedury rozwiązywania sporów.

2009/138/WE użyte jest pojęcie „postępowania sądowego”, zaś postępowanie mediacyjne mieści się w jego ramach, ubezpieczającemu powinno przysługiwać takie prawo. Ma to szczególne znaczenie w kontekście rozszerzonego ustawą z dnia 9 kwietnia 2017 r. prawa do wyboru adwokata lub innej wykwalifikowanej osoby nie tylko do postępowania sądowego i administracyjnego, ale także w ramach postępowania arbitrażowego. O naruszeniu art. 201 powołanej dyrektywy świadczyć ma fakt, że zaskarżona ustawa zasadniczo nie przewiduje w ramach umowy ubezpieczenia ochrony prawnej prawa wyboru adwokata przez ubezpieczającego w toku postępowania mediacyjnego.

W konsekwencji belgijski Trybunał Konstytucyjny zawiesił postępowanie i zwrócił się do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) z następującym pytaniem prejudycjalnym: „Czy pojęcie »dochodzenia [postępowania sądowego]« zawarte w art. 201 ust. 1 lit. a) dyrektywy [2009/138] należy interpretować w ten sposób, że pojęcie to obejmuje pozasądowe i sądowe postępowanie mediacyjne, takie jak uregulowane w art. 1723/1–1737 [belgijskiego kodeksu sądowego]?” Sąd odsyłający wskazał ponadto, że ustawa z dnia 9 kwietnia 2017 r. rozszerzyła swobodę wyboru pełnomocnika na postępowanie arbitrażowe i jednocześnie wykluczyła tę możliwość w postępowaniu mediacyjnym z uwagi na okoliczność, iż obecność pełnomocnika nie może sprzyjać mediacji oraz że samo postępowanie mediacyjne niekoniecznie opiera się na rozumowaniu prawnym⁹.

2. Stan prawny

Przedmiotem oceny TSUE była interpretacja art. 201 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2009/138/WE w kontekście znowelizowanego brzmienia art. 156 ustawy z dnia 4 kwietnia 2014 r., na mocy której ograniczono prawo do swobodnego wyboru prawnika w postępowaniu mediacyjnym w ramach ubezpieczenia ochrony prawnej. Zgodnie z powołanym przepisem, jeżeli dojdzie do postępowania sądowego, postępowania administracyjnego lub postępowania polubownego, ubezpieczony ma prawo swobodnego wyboru adwokata lub innej osoby posiadającej zgodnie z przepisami mającymi zastosowanie do danego postępowania odpowiednie kwalifikacje do podjęcia obrony interesów ubezpieczonego, reprezentowania ich lub ich wspierania oraz w przypadku postępowania polubownego, mediacji lub innej

9 Zob. pkt 15 głosowanego orzeczenia.

uznanej pozasądowej procedury rozwiązywania sporów – innej osoby mającej wymagane i właściwe dla tego celu kwalifikacje¹⁰.

Dodatkowo TSUE wziął pod uwagę okoliczność wyraźnego rozróżnienia mediacji sądowej i pozasądowej w prawie belgijskim. Na mocy ustawy z dnia 18 czerwca 2018 r. w sprawie różnych przepisów prawa cywilnego i przepisów mających promować alternatywne formy rozwiązywania sporów¹¹ znowelizowano belgijski Kodeks sądowy¹² (art. 1730–1733 i 1734–1737). Skutkiem zarówno mediacji pozasądowej, jak i sądowej może być zawarcie ugody podlegającej zatwierdzeniu przez sąd¹³, która w ten sposób uzyskuje moc wyroku sądowego.

3. Opinia Rzecznika Generalnego

W dniu 11 grudnia 2019 r. Rzecznik Generalny przedstawił opinię w sprawie wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. W treści opinii Rzecznik Generalny wskazał, że najbardziej skomplikowaną kwestią jest zagadnienie postępowania mediacyjnego prowadzonego poza jakimkolwiek wszczętym już postępowaniem sądowym. W przypadku gdy sąd już rozpoznaje sprawę – zdaniem Rzecznika Generalnego – mediacja stanowi jedynie etap toczącego się postępowania sądowego, a zatem byłoby sprzeczne z celami realizowanymi przez przepisy dyrektywy 2009/138/WE dotyczącymi ubezpieczenia ochrony prawnej, gdyby ubezpieczony nie mógł w dalszym ciągu korzystać z pomocy pierwotnie wybranego prawnika.

W pozostałych przypadkach – w kontekście swobodnego wyboru prawnika lub innego przedstawiciela – mediacja jest także objęta znaczeniowym zakresem pojęcia „postępowania sądowego” w rozumieniu art. 201 ust. 1 lit. a dyrektywy 2009/138/WE. Przemawia za tym m.in.¹⁴ to, że w procesie mediacji rola prawnika jest analogiczna jak w przypadku zażalenia i polega na dostarczeniu ubezpieczonemu wszystkich przydatnych informacji, które umożliwiłyby mu ocenę znaczenia działań podjętych w fazie poprzedzającej wszczęcie postępowania przedsądowego oraz zachowanie możliwości wszczęcia postępowania przed sądem, jeżeli nie będzie możliwe znalezienie żadnego trwałego porozumienia. Ponadto mediacja

10 Jak wskazano wyżej, przez postępowanie polubowne należy rozumieć postępowanie arbitrażowe.

11 Loi du 18 juin 2018 portant dispositions diverses en matière de droit civil et des dispositions en vue de promouvoir des formes alternatives de résolution des litiges, *Moniteur Belge* z 2.07.2018, s. 53455.

12 Code judiciaire du 10 octobre 1967, *Moniteur Belge* z 31.10.1967, s. 11360 (dalej: Kodeks sądowy).

13 Zob. art. 1733 i 1736 Kodeksu sądowego.

14 Pełna argumentacja została zawarta w pkt 94–108.

ma wpływ na postępowanie sądowe co najmniej taki sam, jak wniesienie zażalenia, przede wszystkim prowadzi do zawieszenia biegu terminu przedawnienia. Co więcej, zapewnienie ubezpieczonemu swobodnego wyboru prawnika w mediacji przyczyni się w sposób skuteczny do ułatwienia dostępu do alternatywnych metod rozwiązywania sporów¹⁵. W konsekwencji ramy prawne, w które wpisuje się postępowanie lub czynność, stanowią kryterium stosowania art. 201 ust. 1 lit. a dyrektywy 2009/138/WE, zaś zakresem tego przepisu nie są objęte czynności o charakterze umownym, takie jak czynności prawne lub czynności dokonywane w ramach świadczenia usług poprzedzające zaistnienie sporu, chociażby wyszukiwanie czy wymiana informacji lub porada.

W podsumowaniu Rzecznik Generalny wskazał następującą propozycję odpowiedzi: „Artykuł 201 ust. 1 lit. a) 2009/138/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Wypłacalność II) należy interpretować w ten sposób, że sprzeciwia się on temu, aby ustawodawstwo krajowe wykluczało swobodny wybór prawnika lub przedstawiciela przez ubezpieczonego objętego ubezpieczeniem ochrony prawnej w przypadku mediacji sądowej lub pozasądowej”.

4. Argumentacja Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej

TSUE w pierwszej kolejności wskazał, że art. 201 ust. 1 lit. a dyrektywy 2009/138/WE zasadniczo powtarza brzmienie art. 4 ust. 1 lit. a dyrektywy 87/344/EWG¹⁶, a zatem dotychczasowe orzecznictwo ma znaczenie dla wykładni powołanego przepisu. W tym kontekście przyjmuje się, że art. 4 ust. 1 dyrektywy 87/344/EWG ma ogólny zasięg i obowiązkowy charakter.

Zdaniem Trybunału pojęcie „dochodzenia [postępowania sądowego]” nie może być ograniczone ani wyłącznie do postępowań nieadministracyjnych toczących się przed sądem w ścisłym znaczeniu tego słowa, ani do wprowadzenia rozróżnienia między etapem przygotowawczym a etapem decyzyjnym takiego postępowania. Tym samym należy przyjąć, że każdy etap, nawet wstępny, który może prowadzić do wszczęcia postępowania przed danym organem sądowym, mieści się w zakresie

15 W pkt 102 głosowanego orzeczenia użyto sformułowania „alternatywne metody rozstrzygania sporów”, jednak należy uznać, że wynika to z niewłaściwego tłumaczenia.

16 Dyrektywa Rady 87/344/EWG z dnia 22 czerwca 1987 r. w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do ubezpieczenia ochrony prawnej, Dz. Urz. UE L 185/77 z 4.07.1987, s. 77–80 (dalej: dyrektywa 87/344).

pojęcia „dochodzenia [postępowania sądowego]” w rozumieniu art. 201 dyrektywy 2009/138/WE.

W sprawie zawisłej przed TSUE zagadnienie prejudycjalne dotyczy mediacji sądowej, która jest bezwzględnie zarządzana przez sąd rozpatrujący skargę sądową i stanowi etap postępowania sądowego wszczętego przed sądem w ścisłym znaczeniu, który to sąd jest co do zasady związany ugodą mediacyjną ewentualnie zawartą przez strony. W tych okolicznościach przyjęcie, że mediacja ta nie stanowi dla celów art. 201 dyrektywy 2009/138/WE „dochodzenia [postępowania sądowego]” w rozumieniu tego artykułu, pozbawiałoby ubezpieczonego prawa wyboru adwokata lub pełnomocnika. Tymczasem nie można zaprzeczyć, że ubezpieczony powinien mieć zapewnioną ochronę prawną podczas etapu postępowania, który jeśli został wszczęty, stanowi część postępowania przed sądem, który go zarządził.

Podobnie w odniesieniu do pozasądowego postępowania mediacyjnego okoliczność, że nie toczy się ono przed sądem, również nie pozwala na wyłączenie go z zakresu pojęcia „dochodzenia [postępowania sądowego]” w rozumieniu art. 201 dyrektywy 2009/138/WE. Takie postępowanie mediacyjne może bowiem doprowadzić do ugody między zainteresowanymi stronami, która nawet na wniosek tylko jednej z nich może zostać zatwierdzona przez sąd. W konsekwencji zawarta przez strony ugoda, niezależnie od tego, czy wynika z mediacji sądowej czy pozasądowej, skutkuje związaniem właściwego sądu, który dokonuje jej zatwierdzenia i wywołuje – po tym, jak stanie się wykonalna – takie same skutki jak wyrok.

W ramach postępowania mogącego ostatecznie określać sytuację prawną ubezpieczającego, bez realnej możliwości zmiany tej sytuacji w drodze skargi sądowej, ubezpieczający potrzebuje ochrony prawnej, a biorąc pod uwagę skutki zatwierdzenia ugody wynikającej z mediacji, interesy ubezpieczającego, który skorzystał z mediacji będą lepiej chronione, jeżeli może on powoływać się na prawo do swobodnego wyboru pełnomocnika przewidziane w art. 201 dyrektywy 2009/138/WE, podobnie jak ubezpieczający, który kieruje sprawę bezpośrednio do sądu.

Szeroką wykładnię art. 201 dyrektywy 2009/138/WE potwierdza zakres stosowania sekcji 4 rozdziału II tytułu II dyrektywy 2009/138/WE w sprawie ubezpieczenia ochrony prawnej, który został zdefiniowany w art. 198 tej dyrektywy. Definicja zakresu stosowania tej sekcji potwierdza – zdaniem TSUE – szeroką wykładnię praw ubezpieczonych w niej przewidzianych, w tym w szczególności prawo wyboru pełnomocnika, o którym mowa w art. 201 dyrektywy 2009/138/WE.

Ponadto samo prawo UE zachęca do korzystania z postępowań mediacyjnych. Byłoby zatem niespójne, gdyby prawo Unii zachęcało do stosowania takich metod i jednocześnie ograniczało prawa podmiotów, które decydują się na skorzystanie z nich.

5. Ocena prezentowanego problemu

Przechodząc do oceny głosowanego orzeczenia, należy stwierdzić, że linia orzecznicza TSUE zmierzająca do szerokiego objęcia ochroną ubezpieczonego w ramach umowy ubezpieczenia ochrony prawnej jest konsekwentna. Prowadzi to do wniosku, że interpretacja przepisów krajowych w kontekście treści dyrektywy 2009/138/WE nie może mieć charakteru zawężającego. W świetle powyższych wywodów zasadnie przyjąć należy, że dyrektywa sprzeciwia się rozróżnieniu etapu przygotowawczego i etapu decyzyjnego postępowania¹⁷, co nakazuje rozumienie zakresu ochrony prawnej nie tyle w kontekście czynności, jakie są podejmowane w toku takiego postępowania, ale biorąc pod uwagę potrzebę udzielenia pomocy prawnej ubezpieczonemu. Nie powinno bowiem budzić wątpliwości, że ubezpieczony może potrzebować ochrony prawnej na każdym etapie postępowania, zarówno początkowym, jak i końcowym. Trafnie bowiem w orzecznictwie podniesiono, że odstępstwo od prawa do swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego należy interpretować zawężająco i nie może ono stanowić podstawy do wnioskowania przez analogię¹⁸.

Taka interpretacja niewątpliwie wzmacnia osobę korzystającą z ubezpieczenia ochrony prawnej, jednocześnie kształtuje unijny poziom minimalnego zakresu ochrony. Ma to szczególne znaczenie w kontekście istotnych rozbieżności w różnych wersjach językowych w zakresie treści art. 201 ust. 1 lit. a dyrektywy 2009/138/WE. W polskiej wersji językowej korzystanie z pomocy prawnika zostało związane z „dochodzeniem” lub „postępowaniem”¹⁹. Podobną regulację wykorzystano w wersji angielskiej („inquiry” i „proceedings”). Inny sposób regulacji został przyjęty we francuskiej („dans une procédure judiciaire ou administrative”), niemieckiej („in einem Gerichts- oder Verwaltungsverfahren”), niderlandzkiej („in een gerechtelijke of administratieve procedure”) czy włoskiej („in qualunque procedimento giudiziario o amministrativo”) wersji językowej, gdzie mowa jest o jakichkolwiek procedurach sądowych lub administracyjnych. Głosowane orzeczenie jednoznacznie

17 Wyrok TSUE z dnia 7 kwietnia 2016 r. w sprawie C-460/14, Johannes Evert Antonius Massar przeciwko DAS Nederlandse Rechtsbijstand Verzekeringsmaatschappij NV, ECLI:EU:C:2016:216, pkt 21, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62014CJ0460> [dostęp: 7.07.2020 r.]; wyrok TSUE z dnia 7 kwietnia 2016 r. w sprawie C-5/15, AK przeciwko Achmea Schadeverzekeringen NV i Stichting Achmea Rechtsbijstand, ECLI:EU:C:2016:218, pkt 19, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:62015CJ0005> [dostęp: 7.07.2020 r.].

18 Wyrok TSUE z dnia 10 września 2009 r. w sprawie C-199/08, Erhard Eschig przeciwko UNIQA Sachversicherung AG, ECLI:EU:C:2009:538, pkt 59, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/pl/TXT/?uri=CELEX:62008CJ0199> [dostęp: 7.07.2020 r.].

19 Analogicznie na tle art. 4 ust. 1 lit. a dyrektywy 87/344.

przesądza o kierunku interpretacji zakresu przedmiotowego ubezpieczenia ochrony prawnej. Należy zatem odejść od gramatycznej wykładni dyrektywy 2009/138/WE, także w kontekście rozwiązań krajowych. Prawidłowa interpretacja powinna być oderwana od formalnych granic postępowania sądowego czy administracyjnego, co prowadzi do wniosku, że zakresem ochrony prawnej objęte są także etapy przedprocesowe, jak i postępowania pozasądowe prowadzone w ramach toczącego się postępowania, niezależnie od tego, czy będzie to postępowanie sądowe (cywilne, karne, sądowoadministracyjne), czy administracyjne.

Dodatkowym argumentem za trafnością interpretacji przyjętej przez TSUE jest odczytanie art. 201 dyrektywy 2009/138/WE w kontekście art. 202 ust. 2 przedmiotowej dyrektywy. Zgodnie z tym przepisem państwa członkowskie mogą wprowadzić wyłączenie z art. 201 ust. 1 w przypadku ubezpieczenia ochrony prawnej, jeżeli zostały spełnione wszystkie poniższe warunki:

- a) ubezpieczenie ogranicza się do przypadków wynikających z użytkowania pojazdów drogowych na terytorium zainteresowanego państwa członkowskiego;
- b) ubezpieczenie jest związane z umową o świadczenie pomocy w razie wypadku lub awarii pojazdu drogowego;
- c) ani zakład ubezpieczeń udzielający ochrony w zakresie ochrony prawnej, ani ubezpieczyciel udzielający ochrony w zakresie pomocy nie prowadzi działalności w żadnej grupie ubezpieczeń od odpowiedzialności cywilnej;
- d) zastosowano odpowiednie środki, aby doradztwo prawne i reprezentowanie każdej ze stron sporu powierzyć całkowicie niezależnym prawnikom, jeżeli strony te są ubezpieczone w zakresie ochrony prawnej przez ten sam zakład ubezpieczeń.

Skoro zatem w dyrektywie przewidziane są sytuacje, w których państwa członkowskie mogą ograniczyć stosowanie art. 201 dyrektywy 2009/138/WE, zaś wyłączenie z zakresu ubezpieczenia postępowania mediacyjnego nie jest objęte dyspozycją powołanego przepisu, to nie można tego wyjątku rozszerzać.

Przechodząc na grunt regulacji polskiej, należy wskazać, że ustawodawca dokonał implementacji dyrektywy 2009/138/WE, w szczególności w art. 27 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej²⁰. Zgodnie z art. 27 ust. 1 powołanego przepisu ubezpieczenie ochrony prawnej polega na zobowiązaniu się zakładu ubezpieczeń w zamian za opłacenie składki ubezpieczeniowej do poniesienia kosztów postępowania sądowego oraz wykonania innych usług związanych bezpośrednio z ochroną ubezpieczeniową, w szczególności w celu:

20 Ustawa z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r. poz. 1180 z późn. zm.

- 1) zapewnienia odszkodowania z tytułu poniesionej przez ubezpieczonego straty, szkody lub uszkodzenia ciała przez ugodę pozasądową lub w postępowaniu cywilnym lub karnym;
- 2) obrony w postępowaniu karnym lub reprezentowania ubezpieczonego w postępowaniu cywilnym, karnym, administracyjnym lub innym postępowaniu albo w związku z roszczeniem zgłoszonym wobec tej osoby.

W ramach ubezpieczenia ochrony prawnej ubezpieczonemu przysługuje prawo swobodnego wyboru adwokata lub radcy prawnego w zakresie obrony, reprezentowania lub wspierania jego interesów w postępowaniu sądowym lub administracyjnym (art. 27 ust. 3 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej).

Prima facie zauważalne jest, że polski ustawodawca zmodyfikował treść art. 201 ust. 1 dyrektywy 2009/138/WE w ten sposób, że zamiast terminów: „dochodzenie” i „postępowanie” użył bardziej jednoznacznych i czytelnych pojęć: „postępowania sądowego lub administracyjnego”. Należy to ocenić pozytywnie, przy czym interpretacja zakresu ochrony prawnej w ramach ubezpieczenia uwzględniać musi jednoznaczne orzecznictwo TSUE, w tym głosowane orzeczenie. W konsekwencji zakresem ubezpieczenia ochrony prawnej w odniesieniu do prawa do swobodnego wyboru adwokata lub radcy prawnego²¹ będą objęte czynności podejmowane w ramach toczącego się postępowania sądowego i administracyjnego. Omawiane prawo obejmować będzie również etap poprzedzający formalne wszczęcie danej procedury, jeżeli będzie to wymagało reprezentowania ubezpieczonego²². Ponadto będzie ono dotyczyć – na podstawie omawianego orzeczenia – także etapu postępowania mediacyjnego, niezależnie od tego, czy będzie to mediacja sądowa, czy też pozasądowa.

W tym kontekście należy podkreślić zasadność udziału pełnomocnika profesjonalnego w postępowaniu mediacyjnym²³. W pierwszej kolejności przemawia za tym zasada dobrowolności mediacji²⁴, której elementem jest zasada świadomego

21 Na podstawie art. 27 ust. 3 ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej.

22 Zob. E. Bukowska, w: *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, red. P. Czublun, 2016 [baza danych Legalis], *Komentarz do art. 27, teza 3*.

23 Zob. także J. Folberg, D. Golann, *Lawyer Negotiation. Theory, Practice, and Law*, Nowy Jork 2011, s. 319–320, 325–326; E. Gmurzyńska, *Mediacja w sprawach cywilnych w amerykańskim systemie prawnym – zastosowanie w Europie i w Polsce*, Warszawa 2007, s. 134–141; A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*, Warszawa 2014, s. 133–137.

24 Szerzej o zasadzie dobrowolności mediacji zob. K. Golema, P. Sławicki, *Zasada dobrowolności mediacji w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 10.9.2015 r.*, *Kwartalnik ADR. Arbitraż i Mediacja* 2017, nr 4, s. 15–27.

udziału stron w mediacji²⁵. Wprawdzie obowiązek zapewnienia realizacji przedmiotowej zasady spoczywa zasadniczo na mediatorze, jednak nie budzi wątpliwości, że pełnomocnik profesjonalny może urzeczywistnić to, aby strona była świadoma konsekwencji mediacji i możliwych sposobów zakończenia sporu. W toku postępowania mediacyjnego zakres obowiązku informacyjnego mediatora jest bowiem ograniczony, zaś zaangażowanie prawnika może przyczynić się do dokładnej oceny zdatności danego rodzaju sporu do polubownego załatwienia, jak i umożliwić właściwe przygotowanie strony do negocjacji.

Nie bez znaczenia pozostaje także treść ewentualnej ugody, która może ostatecznie kształtować prawa i obowiązki stron²⁶. Mediator z uwagi na zasadę neutralności nie powinien aktywnie uczestniczyć w ocenie ugody pod kątem realizacji interesów poszczególnych stron sporu²⁷. Udział profesjonalnego pełnomocnika na etapie mediacji, zarówno sądowej, jak i przedsądowej, zapewnia faktyczną możliwość bieżącej ewaluacji propozycji ugodowych i podjęcia decyzji przez reprezentowaną stronę z uwzględnieniem wszelkich konsekwencji faktycznych i prawnych. Stąd konsultowanie treści projektu ugody stanowi jeden z istotnych elementów poprzedzających jej podpisanie²⁸. Postulat ten nie dotyczy jedynie samych skutków polubownego rozwiązania sporu, ale także ewentualnych dalszych czynności związanych z dochodzeniem roszczenia, np. zmierzających do uzyskania tytułu wykonawczego czy wszczęcia postępowania egzekucyjnego²⁹.

Orzecznictwo TSUE niewątpliwie powinno wpływać na standard wykładni przepisów prawa polskiego, nie tylko w kontekście umowy ubezpieczenia ochrony prawnej, lecz także ogólnej dostępności profesjonalnej reprezentacji w toku postępowania sądowego i pozasądowego. Wzmacnia to bowiem rzeczywisty poziom ochrony uczestników obrotu prawnego i zmniejsza ryzyko zakończenia sporu w sposób naruszający interesy jednej ze stron takiego postępowania.

25 Zob. K. Antolak-Szymanski, w: K. Antolak-Szymanski, O.M. Piaskowska, *Mediacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 87–88.

26 Przyjmuje się, że ugoda zawarta przed mediatorem kończy spór cywilnoprawny, zob. H. Pietrkowski, *Orzeczenia i ugody w praktyce sądów cywilnych*, Warszawa 2007, s. 132.

27 Szerzej o zasadzie neutralności mediatora zob. W. Broński, P. Sławicki, *Zasada neutralności mediatora w polskim prawie cywilnym*, w: *Arbitraż i mediacja – perspektywy prywatnoprawna i publicznoprawna. Między teorią a praktyką. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jana Łukasiewicza*, red. J. Olszewski, Ł. Błaszczak, R. Morek, Rzeszów 2018, s. 72–81.

28 Zob. G. Skrzypczak, *Prawnik a sposoby rozwiązywania sporów. Negocjacje i mediacje – wprowadzenie*, *Monitor Prawniczy* 2004, nr 4, s. 200.

29 Zob. W. Broński, P. Sławicki, *Rola adwokata w ugodowym załatwieniu sporu cywilnego*, w: *Rocznik Towarzystwa Prawniczego w Lublinie. Zeszyt historyczno-wspomnieniowy*, red. K. Kukuryk, Lublin 2019, s. 160.

Zakończenie

Przeprowadzone analizy pozwoliły pozytywnie ocenić wyrok TSUE w sprawie C-667/18. Wpisuje się on w konsekwentną linię orzecniczą dotyczącą prawa do swobodnego wyboru pełnomocnika w ramach umowy ubezpieczenia ochrony prawnej. Jednolite zasady wykładni przepisów traktujących o przedmiotowej umowie niewątpliwie sprzyjać będą jej zawieraniu także w stosunkach transgranicznych, co wzmacnia funkcjonowanie wspólnego rynku.

Odnosząc się do ogólnych zasad interpretacyjnych należy wskazać, że dla realizacji celów dyrektywy 2009/138/WE, w szczególności wzmocnienia praw ubezpieczonego, konieczne jest odejście od próby zawężającego odczytywania zakresu prawa do swobodnego wyboru pełnomocnika. W konsekwencji drugorzędne znaczenie ma to, czy potrzeba reprezentowania interesów ubezpieczonego zaktualizowała się w formalnych ramach toczącego się postępowania, czy też wynikła ona na etapie przedprocesowym.

Szczególne znaczenie omawianego orzeczenia należy przypisać popularyzacji postępowań pozasądowych, w tym mediacji. Niewątpliwie TSUE przypisał mediacji (zarówno sądowej, jak i pozasądowej) istotny charakter, przy czym wyraźnie przesądził, że potrzeba reprezentowania interesów uczestnika mediacji przez profesjonalnego pełnomocnika zachodzi również w jej toku. Wprawdzie nie zostało to wyrażone wprost, ale mogłoby sugerować ograniczenie funkcji mediatora w ramach pouczenia stron o okolicznościach faktycznych i prawnych związanych ze sporem, co dodatkowo wzmacnia neutralność mediatora.

Bibliografia

- Antolak-Szymanski K., w: K. Antolak-Szymanski, O.M. Piaskowska, *Mediacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Broński W., Sławicki P., *Rola adwokata w ugodowym załatwieniu sporu cywilnego*, w: *Rocznik Towarzystwa Prawniczego w Lublinie. Zeszyt historyczno-wspomnieniowy*, red. K. Kukuryk, Lublin 2019.
- Broński W., Sławicki P., *Zasada neutralności mediatora w polskim prawie cywilnym*, w: *Arbitraż i mediacja – perspektywy prywatnoprawna i publicznoprawna. Między teorią a praktyką. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jana Łukasiewicza*, red. J. Olszewski, Ł. Błaszczak, R. Morek, Rzeszów 2018.
- Bukowska E., w: *Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej. Komentarz*, red. P. Czublun, 2016 [baza danych Legalis].

- Folberg J., Golann D., *Lawyer Negotiation. Theory, Practice, and Law*, Nowy Jork 2011.
- Gmurzyńska E., *Mediacja w sprawach cywilnych w amerykańskim systemie prawnym – zastosowanie w Europie i w Polsce*, Warszawa 2007.
- Golema K., Sławicki P., *Zasada dobrowolności mediacji w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 10.9.2015 r.*, *Kwartalnik ADR. Arbitraż i Mediacja* 2017, nr 4.
- Kalisz A., Zienkiewicz A., *Mediacja sądowa i pozasądowa. Zarys wykładu*, Warszawa 2014.
- Nolan-Haley J.M., *Court Mediation and the Search for Justice Through Law*, *Washington University Law Review* 1996, t. 74, nr 1.
- Pietrkowski H., *Orzeczenia i ugody w praktyce sądów cywilnych*, Warszawa 2007.
- Skrzypczak G., *Prawnik a sposoby rozwiązywania sporów. Negocjacje i mediacje – wprowadzenie*, *Monitor Prawniczy* 2004, nr 4.
- Wach A., *Alternatywne formy rozwiązywania sporów sportowych*, Warszawa 2005.

